

**İLKÖĞRETİM 5. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM
PROGRAMI'NDA YER ALAN TARİHİ KAVRAMLARIN
KAZANDIRILMA DÜZEYİ**
**The Level of Gaining Historical Notions in the Curriculum 5Th Grade
Elementary School Social Sciences**

Yaşar KOP

Yrd. Doç. Dr. Kafkas Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ABD
yasar.kop@kafkas.edu.tr

Ahmet KATILMIŞ

Yrd. Doç. Dr. Marmara Üniversitesi
Atatürk Eğitim Fakültesi
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
akatilmis@gmail.com

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Sosyal Bilgiler, sosyal bilimler kapsamına giren disiplinlerin verilerini kullanarak öğrencilere çeşitli bilgi, beceri, değer ve kavramları kazandırmayı amaç edinen ve büyük bir sorumluluk yüklenen öğretim programı olarak dikkatleri üzerine çekmektedir. Bu derste sosyal bilim disiplinlerine ait kavramların öğretilmesi, öğrencilere bu disiplinlere ait temel alt yapının kazandırılması açısından önemlidir. Sosyal Bilgiler dersi içerisinde yer alan ve temel kavramların verilmesi gereken sosyal bilimler disiplinlerinden biri de tarihtir. Bu disiplin sahasında profesyonel ve amatör olarak çalışma yapan araştırmacılar tarihteki olay ve olguları ifade edebilmek için kavramların gücünden faydalanmaktadırlar. Bu kavramlar araştırmacılara hem ifade ve anlatım kolaylığı sağlarken hem de tarih disiplinine ait bilginin inşa edilmesine katkı sağlamaktadırlar.

Bundan dolayı 2005'de uygulanmaya başlanan ilköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda tavsiye edilen tarih disiplinine ait kavramların kazandırılma düzeyinin ne olduğunun araştırılması yapılan çalışmanın asıl problemini oluşturmaktadır. Araştırma tarama modelinde düzenlenmiştir. Veri toplama aracı olarak da araştırmacılar tarafından geliştirilen anket formu kullanılmıştır. Anketin hazırlanma sürecinde uzman görüşünden yararlanılmış ve uzman dönütleri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Anket 2014-2015 eğitim öğretim yılı içerisinde İstanbul'da random usulü ile seçilen Kadıköy, Zeytinburnu ve Ümraniye ilçelerindeki toplam dört ilköğretimde/ortaokulda uygulanmıştır. Uygulama sonucunda elde edilen veriler SPSS 15 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Analiz sonucunda ulaşılan bilgilere göre, ilköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan tarihi kavramların kazandırılma

düzeyi beklenenin/istenilenin oldukça altında kalmış ve bunlardan sadece dört tanesi % 50'nin üzerine çıkabilmiştir. Bundan ötürü; çeşitli değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler öğretimi, tarihi kavramlar, kavram öğretimi.

Abstract

Social sciences draw attention as a curriculum which aims to provide various knowledge, skills, values and notions to the students and shoulders the great responsibility by using the data social sciences disciplines. In this course teaching concepts belonging for social science disciplines is important in terms of providing the students the basic infrastructure of these disciplines. The history is one of the social sciences disciplines that takes part in social science course and during which the basic concepts need to be given. Researchers who work in the field of this discipline as an amateur and as a professional benefit from the power of concepts to express notions and events in history. These concepts both provide easiness of expression for researchers and contribute to the construction of knowledge belonging the discipline of history.

Therefore, researching the level of gaining concept belonging to history discipline, which has been advised in primary 5th grade Social Sciences Course Education Programme starting to be implemented in 2005, is the main problem of the study. It is organized in the screening model. Questionnaire test was used which has been developed by researchers as data collection tool in the research. During the preparation of the survey with expert advice have been benefitted and the necessary corrections have been made in accordance with expert feedback. The survey has been implemented in a total of four elementary/middle schools which were selected through a random method in district of Istanbul Ümraniye, Zeytinburnu and Kadıköy in 2014-2015 academic years. Data that were obtained as a result of the application were analyzed by using the statistical program SPSS 15.

According to data reached as result of the analysis, the level of gaining historical concepts included in the instructional program of primary 5. Grade Social Sciences fell behind the expected/desired standard and only four of them were able to come up 50%. Hence, there have been the various assessment.

Keywords: Social Studies Teaching, history concepts, concept teaching

GİRİŞ

İçinde yaşadığımız dünya, her geçen gün hızla değişmekte, değişim ise beraberinde çeşitli sorunları da getirmektedir. Bu problemlerin çözümünde tüm bilim dalları gibi sosyal bilimlere de büyük sorumluluklar yüklenmiştir. Özellikle sosyal bilimler kapsamına giren disiplinlerin verilerini kullanarak öğrencilere çeşitli bilgi, beceri, değer ve kavramları kazandırmayı amaç edinen Sosyal Bilgiler dersi¹ sözü edilen sorumluluğun

¹ SEEFELDT, C., CASTLE, S. ve FALCNER, R. C. 2015: **Okulöncesi/İlkokul Çocukları İçin Sosyal Bilgiler Öğretimi** (Çev. Ed. S. Ç. Keskin). Ankara: Nobel

yüklendiği bir öğretim programı olarak dikkati çekmektedir. 1916 sonrası Amerikan pragmatizmi ve toplumsal yapısından kaynaklanan ihtiyaçların sonucunda icat edilen bir ders² olan Sosyal Bilgiler sosyal bilim disiplinlerine ait kavramların öğretilmesi, öğrencilere bu disiplinlere ait temel alt yapının kazandırılması açısından önemlidir. Sosyal Bilgiler dersi içerisinde yer alan ve temel kavramların verilmesi gereken sosyal bilimler disiplinlerinden biri de tarihtir.

Tarih deneyim yoluyla doğrudan hafızaya kaydedilen olay ve olgular değil; zaman ve boşlukta geçmişe yapılan bir seyahat ve geçmişten gelen imajları yansıtmaya gücüne sahip olan bir disiplindir. Özbaran'ın ifadesiyle³ geçmişin yaşatılması değil bilinmesidir. İşte bilinmesi gereken bu disiplin sahasında profesyonel veya amatör olarak çalışma yapan araştırmacılar ise geçmişten gelen bu imajları ifade edebilmek için kavramları işe koşturmaktadırlar. Başka bir anlatımla tarihle ilgili olarak akademik ve popüler anlamda yazanlar, tarihteki olay ve olguları ifade edebilmek için kavramların gücünden faydalanmaktadırlar. Kavramlar tarihsel bilgileri ve tarihe ilişkin fikirleri düzene koymayı, genellemeler yapmayı, benzerlik ve farklılıkları görmeyi, modelleri bulmayı ve bağlantılar kurmayı sağlamaktadırlar⁴. Tıpkı tümce oluşturmak için terimlerin bir araya getirilmesi gibi, kavramlar da, önermeler ya da tam eksiksiz cümle oluşturmak için bir araya getirilir⁵. Bu

Yayın ve Dağıtım, s. 2; MARTORELLA, P.H. 1998: **Social Studies for Elementary School Children: Developing Young Citizens**, Second Edition.Upper Saddle River: Printice-Hall. Inc.

² ÖZTÜRK, C. ve DEVECİ, H. 2011: “**Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi**”, Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programları. (Ed. C. Öztürk). Ankara: PegemA Yayınları. s. 10-11; SAFRAN, M. ve ATA, B. 2003: “**Öğrencilerin Tarih Metinlerinden Anlam Çıkarmalarına Yönelik Araştırmalara Bir Bakış**”. Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler. (Ed. C. Şahin). Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık. s. 339.

³ ÖZBARAN, S. 1983: “**Tarihçi ve Toplum**”, E.Ü.E.F.Tarih İncelemeleri Dergisi, I, İzmir, s. 2.

⁴ STRADLING, R. 2003: **20. Yüzyıl Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli**, (Çev. Ayfer Ünal). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları; TOKCAN, H. 2015: **Sosyal Bilgilerde Kavram Öğretimi**, Ankara: Pegem A Yayınları. s. 7-8; DOĞANAY, A. 2003: “**Öğretimde Kavram ve Genellemelerin Geliştirilmesi**”. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. (Ed. C. Öztürk ve D. Dilek). Ankara: Pegem A Yayınları, s. 234–237.

⁵ YEL, S. 2009: “**Kavram Geliştirme ve Öğretimi**”, Sosyal Bilgiler Öğretimi (Ed. C. Öztürk). Ankara: Pegem A Yayınları. s. 113-114; CEVİZCİ, A. 2002: **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, İstanbul: Paradigma Yayınları. s. 599.

işlevlerinden dolayı kavramlar araştırmacılara hem ifade ve anlatım kolaylığı sağlarken hem de tarih disiplinine ait bilginin inşa edilmesine katkı sağlamaktadırlar. Tarihe bağlı olarak kavramlar vasıtasıyla inşa edilen bilginin işlevi ise insan hafızasında yaşanan değişimler ve gelişen ideolojiler perspektifinde tasarımlanmaya çalışılan toplumsal düzende zaman içinde değişmektedir. Buna bağlı olarak tüm dünyada olduğu gibi yeni tasarımların sebebine veya sonucuna bağlı olarak oluşan duruma uyum sağlayabilmek için eğitim ve öğretim kurumlarına, uyumu gerçekleştirecek en önemli değişim aktarıcısı olarak devlet erkini elinde bulunduran kişiler tarafından önemli görevler verilmiştir. Yani yerel ve küresel anlamda yaşanan gelişmelere bağlı olarak, siyasi bir güç olarak kendini yeterince hissettiren/hissettirmeyen ve aynı zamanda devlet olarak adlandırılan tüm oluşumlar, yaşanan gelişmeye bağlı olarak eğitim ve öğretim programlarında yeni düzenlemeler yapmaktadırlar. Bu işlem bazen bir devrim mantığı doğrultusuna kökten bir değişim bazen de bir reform mantığı ile kısmi değişiklikler şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Bu genel anlayış Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından itibaren gereği gibi kendini hissettirmiştir. Çağdaş medeniyetin gerisinde kalmak istemeyen cumhuriyet hükümetleri zorunlu eğitim süresinde ve öğretim programlarında gerekli değişiklikleri yapmışlar veya yapmaya çalışmışlardır. Bununla bağlantılı olarak zorunlu eğitim süresi 1997 yılında kesintisiz sekiz yıla çıkarılmıştır. Bu yapılanma ile birlikte tarih dersinin içeriğini oluşturan konular ve bu konularla bağlantılı olan amaçlar 1998 yılında Sosyal Bilgiler dersi çatısı altında verilmeye başlanmıştır. Değişim rüzgârı bununla da yetinmeyip bilgi devri olarak adlandırılan günümüz çağının gereklerine uymak için oluşturmacı kuram, programın temeline alınarak tüm ilköğretim programı yeniden düzenlenmiştir. Hazırlanan bu programın pilot bölge uygulamaları 2004–2005 eğitim ve öğretim yılında yapılmıştır. Pilot uygulamalar sonucunda alınan olumlu geribildirimlerle paralel olarak yeni program 2005–2006 eğitim ve öğretim yılında ilköğretimde kademeli olarak uygulamaya konulmuş ve programa temel alınan felsefi anlayış uyarınca uygulama 4. ve 5. sınıflardan başlatılmıştır⁶. Bunun sonucunda bu tarihten itibaren ilköğretim 4. ve 5. sınıflarda Sosyal Bilgiler dersi oluşturmacı anlayışa uygun olarak işlenmiştir. Oluşturmacı yaklaşıma göre hazırlanan sosyal bilgiler programı kazanımları daha çok değer, beceri ve kavram üzerinde yoğunlaşmaktadır. Aynı zamanda doğrudan verilecek değer ve

⁶ Milli Eğiti Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı [MEB], 2004: **İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (4-5. Sınıflar) Öğretim Programı**, Ankara: MEB Yayınları; TOKCAN, H. 2015: 49-61.

becerilerin yanında kavram öğretimi üzerine durmakta hatta kavram haritalarını bir değerlendirme aracı olarak da kullanmayı tavsiye etmektedir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi disiplinlere ait temel kavramların kazandırılma amacı programın ana hedeflerinden biridir.

Toplumsal hayatın şekillenmesine sebep olan olay ve olguların kavranabilmesi ortaya çıkan yeni durum/durumlara ayak uydurabilecek bireylerin yetiştirilmesi sosyal bilgiler öğretim programlarının amaçları arasındadır. Bu amaca ulaşabilmeyi olayların ilmi olan tarihe ait kavramların genç bireylere istenilen düzeyde kazandırılması doğrudan etkilemektedir. Bundan dolayı sosyal bilgiler öğretim programlarında kavram öğretimi veya kavramlarla öğretme önemli bir yere sahiptir. Tablo 1’de araştırmaya konu olan tarihi kavramlar ilintili olması sebebiyle 4. sınıfla birlikte verilmiştir

Tablo I: İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan tarihi kavramlar

Tarihi Kavramlar	4.Sınıf	5.Sınıf
Benzerlik ve farklılık	⊙	⊙
Birinci elden kaynak	-	○
Değişim ve süreklilik	○	⊙
İkinci elden kaynak	-	○
Kronoloji	○	⊙
Liderlik	○	⊙
Millet	○	○
Nedensellik	○	⊙
Savaş	○	○
Yüzyıl	-	○
○ Bu kavram giriş düzeyinde verilecektir.		
⊙ Bu kavram geliştirme düzeyinde verilecektir.		

Kaynak: <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx?> (ET: 3 Mart 2016)

Yukarıda genel olarak anlatılanlardan hareket ederek bu araştırmanın problemini; “ilköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında tavsiye edilen tarihi kavramların kazandırılma düzeyi nedir?” sorusu oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Problem durumunda da ifade edildiği gibi bir disipline ait kavramların öğrenilmesi o disiplin aracılığı ile verilmek istenin bilgi, beceri ve değerlere olumlu yönde katkı yapmaktadır. Bu sebepten dolayı araştırmada;

1. Oluşturmacı yaklaşım temel alınarak hazırlanan ve 2005 yılında uygulanmaya başlanan 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi programı aracılığıyla kazandırılmaya çalışılan tarihi kavramların kazandırılma düzeyinin ne

olduğunu saptamak,

2. Sosyal Bilgiler dersindeki tarihi kavramların kazandırılma düzeyi ile ilgili elde edilen bulgulardan hareket ederek özelde tarihi kavramların öğretimi, genelde ise dersin öğretimi ile ilgili öneriler geliştirmek amaçlanmıştır.

İşte bu nedenle araştırma; bir anlamda ilerlemecilik felsefe temelli paradigmanın başarı düzeyi hakkında bilgi vermesi ve bundan sonra konu ile ilgili olarak yapılacak olan çalışmalara veri sağlaması bakımından önemlidir.

Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1. 2014–2015 eğitim-öğretim yılı ile
2. İstanbul ilinde tespit edilen dört ilköğretim okulu ve bu okullara devam eden tamamı 5. sınıf olan 213 öğrenci ile
3. Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket sorularıyla sınırlıdır.

Sayıtlar

Bu araştırmada aşağıdaki varsayımlardan hareket edilmiştir:

1. Veri toplama araç ve yöntemleri, araştırma amacına uygun bilgileri toplayabilecek geçerlilik ve güvenilirliği taşımaktadır.
2. Örneklem giren öğrenciler evreni temsil edebilecek niteliktedir.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmada kullanılan model, çalışma evreni ve örneklem dair tanımlayıcı istatistikler, veri toplama aracı, araştırmanın uygulaması ve veri çözümlemeleri ile alakalı analiz(ler) açıklanmıştır.

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, araştırmacının amacına ve ekonomik koşullarına uygun olarak verilerin toplanması ve çözümlenebilmesi için gerekli koşulların düzenlenmesine⁷ dayalı tarama modeli uygulanmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da halen mevcut olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır⁸. Bu modele uygun olarak

⁷ KARAKAYA, İ. 2009: “**Bilimsel Araştırma Yöntemleri**”, Bilimsel Araştırma Yöntemleri, (Ed. A. Tanrıöğen). Ankara: Anı Yayıncılık. s. 59-60; KARASAR, N. 1995: **Araştırmalarda Rapor Hazırlama**, 8. Basım. Ankara: 3A Araştırma, Eğitim, Danışmanlık Ltd. s. 34.

⁸ KARASAR, N. 2004: **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 13. Basım. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım. s. 77–78.

belli bir konuda saptanmış hipotezlere ya da sorulara bağlı olarak, bir evren ya da örnekleme oluşturan kaynak kişilere sorular yöneltmek suretiyle sistemli veri toplama tekniği olarak kullanılan anket⁹ veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak kullanılan ankette yer alan sorularının hazırlanmasında uzman görüşünden faydalanılmıştır. Anket sonuçları SPSS 15 programı kullanılarak bilgisayar ortamında analiz edilmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmada, tanımı kolay fakat ulaşılması güç, soyut bir kavram olan genel evren değil de çalışma evreni¹⁰ belirleme yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda İstanbul ili 5. sınıf ilköğretim öğrencileri çalışma evreni olarak tespit edilmiştir.

Araştırmanın örneklemini ise İstanbul'da random usulü ile seçilen Kadıköy, Zeytinburnu ve Ümraniye ilçelerindeki dört ayrı ilköğretim okuluna devam eden 118'i kız (%55,4) ve 95'i erkek (%44,6) toplam 213 beşinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Okulların isimlerini vermek yerine kodlama yolu tercih edilmiş ve İÖÖ1, İÖÖ2, İÖÖ3 ve İÖÖ4 şeklinde tablolarda yer verilmiştir.

Tablo II: Öğrencilerin okullara göre dağılımı

		Okul İsmi			
	İÖÖ1	İÖÖ2	İÖÖ3	İÖÖ4	Toplam
f	52	51	58	52	213
%	24,4	23,9	27,2	24,4	100,0

Tablo II'ye dikkat edilecek olursa araştırmanın örneklemini oluşturan dört ilköğretim okulunda, anketin uygulandığı öğrenci sayıları neredeyse birbirlerine denktir.

BULGULAR

1.Örneklemin Ailevi Özellikleri ile İlgili Bulgular

Bu bölümde örnekleme alınan öğrencilerin ebeveynlerinin eğitim durumu, ailelerinin gelir seviyesi ve kardeş sayıları ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Tablo III: Öğrencilerin baba eğitim durumuna göre dağılımları

⁹ ÇEPNİ, S. 2009: **Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş**, 4. Basım. Trabzon: Erol Ofset. s. 169-170; BALCI, A. 2005: **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler**, Ankara: Pegem A Yayıncılık. s.140; BAŞ, T. 2005: **Anket Nasıl Hazırlanır, Uygulanır, Değerlendirilir?** 3. Basım. Ankara: Seçkin Yayıncılık. s.11-18.

¹⁰ KARASAR, N. 2004: 110.

Baba Eğitim Durumu						
	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Lisansüstü	Okula gitmemiş
f	98	54	43	15	1	2
%	46	25,4	20,2	7	0,5	0,9
Toplam	213					

Tablo III’ deki veriler incelendiğinde ankete tabi tutulan öğrencilerinin babalarının % 46’sı ilkokul, %25,4’ü ortaokul, %20,2’si lise, %7’si üniversite, %0,5’i lisansüstü düzeyinde eğitim aldıkları görülürken, hiç okula gitmeyen öğrencilerin babalarının oranı ise %0,9’dur. Bu veriler araştırma örnekleme alınan öğrencilerin babalarının resmi okul yazarlık oranının yaklaşık %99 olduğunu göstermektedir. Ayrıca yine verilere göre toplumumuzdaki eğitim alma süresinin genel olarak ortaöğretimle sonlandığını söylemek mümkündür.

Tablo IV: Öğrencilerin anne eğitim durumuna göre dağılımları

Anne Eğitim Durumu						
	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	Lisansüstü	Okula gitmemiş
f	134	37	26	9	1	6
%	62,9	17,4	12,2	4,2	,5	2,8
Toplam	213					

Tablo IV’ deki verilere göre araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin % 62,9’u ilkokul, %17,4’ü ortaokul, %12,2’si lise, %4,2’si üniversite, %0,5’i lisansüstü düzeyinde eğitim aldıkları görülürken, hiç okula gitmeyen öğrencilerin annelerinin oranı ise %2,8’dir. Bu veriler araştırma örnekleme alınan öğrencilerin annelerinin resmi okuryazarlık oranının %97 olduğunu göstermektedir. Bu oran ise baba okuryazarlık oranının altındadır. Bu veriden hareket ederek içinde bulunduğumuz zamanın çeyrek yüzyıl öncesinde toplumumuzda kızların eğitimine erkeklerin eğitimi kadar önem verilmediğini söylemek yanıltıcı olmayacaktır.

Tablo V: Öğrencilerin aile gelir durumuna göre dağılımları

Aile Gelir Seviyesini Algılama Durumu				
	Alt	Orta	Üst	Toplam
f	33	160	20	213
%	15,5	75,1	9,4	100,0

Tablo V’ deki veriler öğrenci beyanına göre hazırlanmıştır. Bu verileri elde etmek için sorulan soru, “ *ailenizin gelirini hangi seviyede görmektesiniz?*” biçiminde olmuştur. Öğrencilerin bu soruya vermiş olduğu cevaplara göre araştırma dâhilindeki katılımcılar, ailelerin gelirini daha çok orta seviyede görmektedirler.

Tablo VI: Öğrencilerin kardeş sayısına göre dağılımları

Kardeş sayısı					
	Bir	İki	Üç	Dört	Beş ve üstü
f	19	76	56	36	26
Toplam	213				

%	8,9	35,7	26,3	16,9	12,2	100,0
---	-----	------	------	------	------	-------

Tablo VI'daki bilgiler ele alındığında öğrencilerin genel olarak iki, üç ve dört çocuklu ailelere mensup oldukları görülmektedir. Bu sonuç sendikal çalışmalar için kullanılan genel ortalamalarla da benzerlik göstermektedir.

2. Kavramların Kazandırılma Düzeyi ile İlgili Bulgular

Bu bölümde 2005 ilköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında tavsiye edilen tarihi kavramların kazandırılma düzeyi ile ilgili bulgulara yer verilmiştir.

Tablo VII: Liderlik Kavramının Kazandırılma Düzeyi

Aşağıdaki kavramlardan hangisi, bir hedefin veya hedeflerin gerçekleştirilmesi için kişi ya da grupları yönlendirme işini ifade etmektedir?						
	Güç	Savaş	Liderlik	Görev	Boş	Toplam
f	29	14	85	82	3	213
%	13,6	6,6	39,9	38,5	1,4	100,0

Sosyal bilgiler öğretim programında 5. sınıfta geliştirme düzeyinde gösterilen “liderlik” kavramı ile ilgili veriler Tablo VII’ de verilmiştir. Verilere göre öğrencilerin %39,9’unun liderlik kavramının kazandırılma düzeyini ortaya koymak amacıyla sorulan soruya doğru cevap verdikleri görülmektedir. Aynı zamanda öğrencilerin %38,5’i bu sorudaki cevabı görev olarak işaretlemişlerdir. Bu verilere göre öğrencilerin “liderlik” kavramı ile “görev” kavramını birbirleri ile karıştırdıkları görülmektedir. Yine bu verilere göre “liderlik” kavramının kazandırılma düzeyinin istenilen seviyenin oldukça altında olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo VIII: Nedensellik Kavramının Kazandırılma Düzeyi

Neden: Ülkenin işgal edilmesi Sonuç: Türk Millet’inin Atatürk’ün önderliğinde milli mücadeleyi başlatması						
	Kronoloji	Değişim	Benzerlik	Nedensellik	Boş	Toplam
f	37	69	36	60	11	213
%	17,4	32,4	16,9	28,2	5,1	100,0

İlköğretim 4. sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programında, giriş düzeyinde verilen ve 5. sınıf öğretim programında geliştirme düzeyinde verilmesi tavsiye edilen “nedensellik” kavramı ile ilgili veriler Tablo VIII’ de verilmiştir.

Veriler göz önüne alındığı zaman öğrencilerin sadece %28’inin nedensellik kavramıyla ilgili soruya doğru cevap verdikleri görülmektedir. Tablo VIII’ deki verilere göre öğrenciler sorunun doğru cevabı olan nedensellik kavramından da yüksek oranda bir yüzdeyle değişim kavramını cevap olarak işaretlemişlerdir. Bu durumdan hareket ederek öğrencilerin bu iki kavramı karıştırdıklarını söyleyebiliriz.

Tüm tablolar incelendiğinde öğrencilerin %5,1 oranla en çok boş bıraktıkları sorunun bu olduğunu ve yine öğrencilerin tarihsel olayların temel belirleyicisi olan neden sonuç ilişkisini hala kavrayamadıklarını Tablo VIII verileri dayanak gösterilerek dile getirilebilir.

Tablo IX: Benzerlik ve Farklılık Kavramının Kazandırılma Düzeyi

İki tarihi olay içindeki ortak ve ortak olmayan unsurları göstermeye çalışan bir kişi aşağıdaki ilkelerden hangisini kullanarak bir karşılaştırma yapar?						
	Benzerlik ve Farklılık	Nedensellik	Değişim	Güç	Boş	Toplam
f	105	28	31	42	7	213
%	49,3	13,1	14,6	19,7	3,3	100,0

4. sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programında olduğu gibi aynen 5. sınıfta da geliştirme düzeyinde programda yer alan “*benzerlik ve farklılık*” kavramının kazandırılma düzeyini öğrenmek amacıyla sorulan soruya öğrencilerin verdikleri cevapların frekans ve yüzdelikleri Tablo IX’ da verilmiştir. Bu verilere göre öğrencilerin %49,3’ü ilgili soruya doğru cevap vermişlerdir. Bu verilere göre bu kavramın kazandırılma düzeyi yaklaşık %50’dir.

Tablo X: Değişim ve Süreklilik Kavramının Kazandırılma Düzeyi

Toplunun genel yaşam tarzı veya davranışlarındaki genel gelişme ve yenileşmelerin devamlı bir şekilde olması, aşağıdaki kavramlardan hangisi ile ifade edilmektedir?						
	Sosyal etkileşim	Nedensellik	Değişim ve süreklilik	Kültürel fark	Boş	Toplam
f	75	16	52	61	9	213
%	35,3	7,5	24,4	28,6	4,2	100,0

4. sınıfın aksine 5. sınıfta geliştirme düzeyinde verilmesi uygun görülen “*değişim ve süreklilik*” kavramı ile ilgili soruya öğrencilerin verdikleri cevapların frekans ve yüzdelik dağılımları Tablo X’ da verilmiştir. Bu verilere göre öğrencilerin %24,4’ü bu soruya doğru cevap vermişlerdir. Bunun anlamı ise öğrencilerin yaklaşık olarak dörtte biri bu soruya doğru cevap vermiş demektir. Bu da oldukça düşük bir orandır. Öyle ki, sorunun içinde istenilen “*sürekli*” kelimesinin eş anlamlısı olan “*devamlı*” kelimesi kullanılmasına rağmen, doğru cevap seçeneğinin bu soruda en düşük oranda olması ilginç bulunmuştur.

Tablo XI: Yüzyıl Kavramının Kazandırılma Düzeyi

1900 yılında doğan Ahmet, 2000 yılında ölmüştür. Ahmet’in yaşadığı zaman dilimi aşağıdaki kavramlardan hangisi ile adlandırılır?						
	Yüzyıl	Kronoloji	Çağ	Tarih	Boş	Toplam
f	122	19	26	42	4	213
%	57,3	8,9	12,2	19,7	1,9	100,0

İlköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programına göre “*yüzyıl*” kavramı giriş düzeyinde verilecek olan kavramlardır ve programa göre öğrenciler bu kavramla ilk defa 5. sınıfta karşılaşmaktadırlar. Kavramın kazandırılma düzeyi ile ilgili veriler Tablo XI’ de verilmiştir.

Veriler incelendiği zaman öğrencilerin %57,3’ünün yüzyıl kavramı ile ilgili soruya doğru cevap verdikleri görülmektedir. Bu veriler “*yüzyıl*” kavramının, ilköğretim 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında tavsiye edilen tarihi kavramlar arasında en yüksek oranda kazandırılan

kavram olarak öne çıktığını göstermektedir. Fakat çok anlaşılır bir soru olmasına karşın yine de soruyu boş bırakan öğrenciler olması sebebiyle de manidardır.

Tablo XII: Kronoloji Kavramının Kazandırılma Düzeyi

Olayları oluş tarihlerine göre sıralama işi aşağıdaki kavramlardan hangisi ile ifade edilir?						
	Süreklilik	Nedensellik	Kronoloji	Benzerlik ve farklılık	Boş	Toplam
f	49	29	108	22	5	213
%	23,1	13,6	50,7	10,3	2,3	100,0

5. sınıf Sosyal Bilgiler programına göre geliştirme düzeyinde verilen ve bir yıl öncesinde öğrencilerin karşısına çıkan “*kronoloji*” kavramının kazandırılma düzeyi ile ilgili veriler Tablo XII’ de verilmiştir.

Tablo XII’ deki verilere göre, kronoloji kavramının kazandırılma düzeyini belirlemek amacıyla sorulan soruya öğrencilerin %50,7’si doğru cevap vermiştir. Bu oranın anlamı kronoloji kavramının %50’nin üzerinde bir oranda öğrencilere kazandırıldığıdır.

Tablo XIII: Millet Kavramının Kazandırılma Düzeyi

Genellikle ortak bir yurdu ve benzer bir kültürü bulunan duygu ve davranışlarında ortak bir simgeye bağlılık gösteren büyük insan topluluğunu ifade eden kavram aşağıdakilerden hangisidir?						
	Devlet	Millet	Grup	Kamuoyu	Boş	Toplam
f	50	108	19	31	5	213
%	23,5	50,7	8,9	14,6	2,3	100,0

Programda giriş düzeyinde verilen “*millet*” kavramı ile ilgili veriler Tablo XIII’ de verilmiştir. Veriler öğrencilerin %50,7’sinin millet kavramının ne ifade ettiğini bildiğini göstermektedir. Çünkü Tablo XIII’ deki veriler öğrencilerin %50,7’sinin millet kavramı ile ilgili soruya doğru cevap verdiklerini göstermektedir.

Tablo XIV: Savaş Kavramının Kazandırılma Düzeyi

“Uluslar ya da aynı ülke içindeki farklı gruplar arasında başka yollarla sağlanamayan nesnelerin silah zoru ile alınmasıdır”.						
Yukarıda tanımlanan kavram aşağıdakilerden hangisidir?						
	Antlaşma	Sosyal örgüt	Savaş	Yerleşme	Boş	Toplam
f	14	60	120	12	7	213
%	6,6	28,2	56,3	5,6	3,3	100,0

İlköğretim Sosyal Bilgiler programına göre hem 4. hem de 5. sınıflarda giriş düzeyinde verilmesi tavsiye edilen “*savaş*” kavramı ile ilgili veriler Tablo XIV’ de verilmiştir.

Tablo XIV’ deki veriler öğrencilerin %56,3’ünün savaş kavramının neyi ifade ettiklerini bildiklerini göstermektedir. Başka bir deyişle, öğrencilerin yarıdan fazlasına “*savaş*” kavramın kazandırılabilirdiği tespit edilmiştir. Fakat bu oran bile istenilen düzeyde değildir.

Tablo XV: Birinci Elden Kaynak Kavramının Kazandırılma Düzeyi

Bir kişinin bizzat tanık olduğu olayları anlattığı esere birinci elden kaynak denir. Bu tanıma göre aşağıdakilerden hangisi birinci elden kaynağa örnektir?

	Ders kitapları	Ünite dergileri	Nutuk	Ansiklopediler	Boş	Toplam
f	29	18	94	62	0	213
%	13,6	8,5	44,1	29,1	4,7	100,0

Birinci elden kaynak kavramı ile ilköğretim Sosyal Bilgiler öğrencileri ilk defa 5. sınıfta karşılaşmaktadırlar. Çünkü birinci elden kaynak kavramı programa göre öğrencilerin seviyelerine uygun olarak 5. sınıfta “*giriş*” düzeyinde verilmesi gerekmektedir.

Bu kavramla ilgili veriler Tablo XV’ de verilmiştir. Verilere göre öğrencilerin %44,1’inin birinci elden kaynağın kazandırılma düzeyini belirlemek amacıyla sorulan soruya doğru cevap verdiklerini görmekteyiz. Bu oran istenilen düzeyin oldukça altındadır.

Tablo XVI: İkinci Elden Kaynak Kavramının Kazandırılma Düzeyi

Bir tarihi olayın meydana geldiği dönemden sonra o dönemde yaşamayanlar tarafından yazılan kaynak türü aşağıdakilerden hangisidir?

	Ana kaynak	Birinci elden kaynak	Sözlü Kaynak	İkinci elden kaynak	Boş	Toplam
f	70	41	25	66	11	213
%	32,9	19,2	11,7	31,0	5,2	100,0

İkinci elden kaynak kavramı ile de öğrenciler tıpkı birinci elden kaynak kavramında olduğu gibi ilk defa 5. sınıfta karşılaşmaktadırlar. Dolayısıyla bu kavram da 5. sınıfta “*giriş*” düzeyinde verilmektedir. Kavramla ilgili veriler Tablo XVI’ da verilmiştir.

Tablodaki veriler incelendiği zaman öğrencilerin ikinci elden kaynağın kazandırılma düzeyini öğrenmek amacıyla sorulan soruya %31 oranında doğru cevap verdikleri görülmektedir. Tablodaki verilere göre öğrencilerin ikinci elden kaynak ile ana kaynağı karıştırdıklarını söyleyebiliriz.

Aynı tablo bir önceki tablo ile karşılaştırıldığında birinci elden kaynağın tanımı soruda verilmiş ve bu tanımdan hareketle doğru cevap oranı %44,1’i bulmuştur. Bu bilgiden yola çıkarak araştırmacılar nezdinde ikinci elden kaynak sorusuna verilen doğru cevabın daha fazla olması beklenmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Öğrencilere uygulanan anket verilerinden hareketle oluşturmacı yaklaşım temel alınarak hazırlanan sosyal bilgiler öğretim programı içinde verilen tarihi kavramların kazandırılmasında istenilen başarıya ulaşılamadığı söylenilebilir. Çünkü tavsiye edilen kavramların kazandırılmasında tam öğrenmenin, alt sınırı olan %70’lik başarı oranına hiçbir kavramda ulaşılamamıştır.

Konu ile ilgili Keskin¹¹ tarafından davranışçı yaklaşıma göre hazırlanan programdaki tarihi kavramların kazandırılma düzeyi ile ilgili araştırmada 39 tarihi kavram arasından sadece 11’inde tam öğrenmede öğrenmenin alt sınırı olan %70’lik orana ulaşılabilmiştir. Yine konu ile ilgili Bektaş ve Bilgili¹² tarafından yapılan araştırma sonuçları da tam öğrenme alt sınırı olan %70’lik başarı oranına ulaşamadığı görülmektedir.

Bu iki araştırma sonuçları dikkate alındığı zaman, davranışçı yaklaşıma göre hazırlanan Sosyal Bilgiler programında da tarihi kavramların kazandırılma düzeyi konusunda istenilen başarıya ulaşamadığını söylemek doğru olacaktır. Bu sonuçtan hareketle iki nokta üzerinde yoğunlaşılabilir; bunlardan birincisi, programların davranışçı veya oluşturmacı yaklaşıma göre hazırlanması tarihi kavramların öğrenilmesi/öğretilmesi üzerinde anlamlı bir etkiye sebebiyet vermemesidir.

İkincisi ise öğretmen oluncaya kadar almış oldukları eğitim davranışçı formasyonun ilkelerine göre düzenlenen öğretmenlerin, bu anlayıştan vazgeçememeleri sebebiyle sınıflarındaki eğitim etkinliklerini de bu anlayışa göre planlayarak bir anlamda oluşturmacı yaklaşımın öğrenme/öğretme etkinliklerini göz ardı etmeleridir. Başka bir anlatımla, öğretmenlerin programın uygulamasında iç tutarlılığı sağlayamamaları tarihi kavramların kazandırılması düzeyinin düşük çıkmasına sebep olmuştur.

Araştırmanın genel sonucu olarak ilköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında kazandırılması tavsiye edilen kavramların kazandırılma düzeyi araştırma verilerine göre istenilenin oldukça altında çıkmıştır.

Araştırmada kazandırılma düzeyi araştırılan kavramlardan, liderlik %39,9, nedensellik %28, benzerlik ve farklılık %49,3, değişim ve süreklilik %24,4, yüzyıl %57,3, kronoloji ve millet %50,7, savaş %56, birinci elden kaynak %44,1 ve ikinci elden kaynak %31’lik oranlarda kazandırıldığı görülmektedir. Bu oranlara göre sadece dört kavramın kazandırılma oranında %50’nin üzerine çıkılabilmektedir.

¹¹ KESKİN, K. 2003: “İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Tarih Kavramlarının Kazandırılma Düzeyinin Araştırılması”. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

¹² BEKTAŞ, Ö. ve BİLGİLİ, A. S. 2004: “İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi “Osmanlı Kültür ve Medeniyeti” Ünitesinde Geçen Tarih Terimleri ile İlgili Kavram Yanılgıları”, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi. Sa: 9. s. 119–143, Erzurum.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle şu önerilerde bulunulabilir;

- Tarihi kavramların kazandırılma düzeyini araştırmayı amaç edinen araştırmalar sürekli yapılarak yıllara göre, o disipline ait kavramların kazandırılma düzeyi ile ilgili istatistiklerin oluşmasına katkıda bulunulmalıdır. Hatta Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında öğretilmesi tavsiye edilen diğer disiplinlere ait kavramların kazandırılma düzeyi de araştırılarak çeşitli karşılaştırmalar ve değerlendirmeler yapılabilir.
- Herhangi bir disiplinle ilgili bilginin inşa edilmesinde adeta bir harç görevi gören kavramların kazandırılması aynı zamanda o disiplin aracılığıyla verilecek olan bilgi ve becerinin kazandırılmasına doğru orantılı olarak katkı yapmaktadır. Bunun için disiplinlerin temel ilke ve prensiplerinin kazandırılmaya çalışıldığı ilköğretim/ortaokullarda öğrenme ve öğretme ortamlarının planlayıcısı olan öğretmenler, kavramların kazandırılmasına var olan durumdan daha ciddi bir şekilde eğilmelidirler.
- Yapılacak olan bir başka araştırma ile kavramları istenilen düzeye kazandırılmamasının sebepleri araştırılmalı ve yapılan araştırma sonuçlarına göre gerekli önlemler alınmalıdır.
- Öğretim programlarının okullarda uygulanmasında özne görevi gören öğretmenlerin kavram öğretimi ile ilgili yeni becerilerle donanmaları sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- BALCI, A. 2005: **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler**, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- BAŞ, T. 2005: **Anket Nasıl Hazırlanır, Uygulanır, Değerlendirilir?** 3. Basım. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- BEKTAŞ, Ö. ve BİLGİLİ, A. S. 2004: **“İlköğretim 7. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersi “Osmanlı Kültür ve Medeniyeti” Ünitesinde Geçen Tarih Terimleri ile İlgili Kavram Yanılgıları**”, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi. Sa: 9. s. 119–143, Erzurum.
- CEVİZCİ, A. 2002: **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- ÇEPNİ, S. 2009: **Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş**, 4. Basım. Trabzon: Erol Ofset.
- DOĞANAY, A. 2003: **“Öğretimde Kavram ve Genellemelerin Geliştirilmesi”**. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. (Ed. C. Öztürk ve D. Dilek). Ankara: Pegem A Yayınları. s. 265-296.
- <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx?> (ET: 3 Mart 2016)
- KARAKAYA, İ. 2009: **“Bilimsel Araştırma Yöntemleri”**, Bilimsel Araştırma Yöntemleri, (Ed. A. Tanrıöğen). Ankara: Anı Yayıncılık. s. 57-87.
- KARASAR, N. 1995: **Araştırmalarda Rapor Hazırlama**, 8. Basım. Ankara: 3A Araştırma, Eğitim, Danışmanlık Ltd.

- KARASAR, N. 2004: **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, 13. Basım. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- KESKİN, K. 2003: **“İlköğretim 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Tarih Kavramlarının Kazandırılma Düzeyinin Araştırılması”**. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- MARTORELLA, P.H. 1998: **Social Studies for Elementary School Children: Developing Young Citizens**, Second Edition. Upper Saddle River: Printice-Hall, Inc.
- Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı [MEB], 2004: **İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi (4-5. Sınıflar) Öğretim Programı**, Ankara: MEB Yayınları.
- ÖZBARAN, S. 1983: **“Tarihçi ve Toplum”**, E.Ü.E.F.Tarih İncelemeleri Dergisi, I, s. 1-7. İzmir.
- ÖZTÜRK, C. ve DEVECİ, H. 2011: **“Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Değerlendirilmesi”**, Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programları. (Ed. C. Öztürk). Ankara: PegemA Yayınları. s. 1-42.
- SAFRAN, M. ve ATA, B. 2003: **“Öğrencilerin Tarih Metinlerinden Anlam Çıkarmalarına Yönelik Araştırmalara Bir Bakış”**. Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu Sosyal Bilgiler. (Ed. C. Şahin). Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık. s. 337-355.
- SEEFELDT, C., CASTLE, S. ve FALCNER, R. C. 2015: **Okulöncesi/İlkokul Çocukları İçin Sosyal Bilgiler Öğretimi** (Çev. Ed. S. Ç. Keskin). Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- STRADLING, R. 2003: **20. Yüzyıl Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli**, (Çev. Ayfer Ünal). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- TOKCAN, H. 2015: **Sosyal Bilgilerde Kavram Öğretimi**, Ankara: Pegem A Yayınları.
- YEL, S. 2009: **“Kavram Geliştirme ve Öğretimi”**, Sosyal Bilgiler Öğretimi (Ed. C. Öztürk). Ankara: PegemA Yayınları. s. 111-143.